

ösztönt és divatot. Előbbinek törvényeit Tarde csak nemrég fejtette ki. Példaként felhossa Németország befolyását a környező országokra, nevezetesen Ausztriára. A berlini conferentia válaszul szolgált a svájci convocatióra, az amerikai magas clerus törekvései inspirálták a „Rerum novarum“ encyclikát stb.

A második okcsoportban, a politikai egyenlőség által támasztott illusiók sorában rámutat Villey a forradalom óta a szabadság és egyenlőség eszméi által fölkellett hamis nézetekre. Nincs — úgymond — rendszer, mely alkalmasabb volna egyenlőtlenséget producálni, mint a szabadság rendszere. A jogközösség és jogkényszer bármely formája alatt az egyén kevésbé emelkedik magasra és kevésbé bukhatik mélyen. A szabadság rendszere alatt a kiváló egyéniségek gyorsabban fognak emelkedni, míg a képtelenek és fogyatékosak nem kevésbé gyorsan fognak bukni, ha nem támogatják őket.

Érdekes észlelni — fejezi be tanulmányát Villey — hogy azon kísérletek, melyek 1789. óta az egyenlőséget minden vonalon érvényre juttatni igyekeztek, össaesnek az egyenlőtlenségi szellem föléledésével, a címek, kitüntetések, előkelő állások hajhászásával. Midőn vonakodnak elismerni a tehetségen és kiválóságon alapuló természetes társadalmi felsőbbiségeket, ugyanakkor pártfogás alá veszik a szerencsén és protekción alapuló véletlen előnyösítéseket, holott pedig ezek irigységet és méltatlankodást keltenek fel, annyival inkább, mivel a véletlen és esetleges kitüntetések általában zsarnokiabbak és türelmetlenebbek, mint a legitim és természetes előnyök. A szabadság uralmának logikai kifolyása a jogok egyenlősége, de minden kényuralomnál alkalmasabb a ténybeli egyenlőtlenségek kifejlesztésére, melyek a physikai, erkölcsi és értelmi egyenlőtlenségekből erednek.

Igy tehát az egyenlőség, úgy a mint azt ma értelmezik — ismétli Villey — üres dogma csak, mely csupán a szabadság és polgárosulás teljes megsemmisítése árán valósulhat. *Semmi tényleges egyenlőtlenséget nem szabad törvény által teremteni, de semmi természetes egyenlőtlenséget sem szabad törvény által elfojtani.*

— n—r.

* * *

Néhány közjogi tévedés helyreigazítása. (Válasz „a királyi méltóság és hatalom Magyarországon“ című munkám bírálatára.)

Ezen folyóirat 1895. évi évfolyamának negyedik számában

„*A királyi méltóság és hatalom Magyarországon*“ című közjogi tanulmányomról egy ismertetés jelent meg, a melyben oly támadások foglaltatnak említett munkám ellen, a melyeket válasz nélkül nem hagyhatok.

A névtelen cikkkiró első tévedése azon állításában foglaltatik, hogy említett tanulmányom *nagyobbára* azon önálló dolgozatok felhasználásával és rendszeres keretbe való összeillesztésével van megírva, melyek eddig az „Athenaeum“-ban megjelentek, s ebből vezeti le kritikásom azon általános megjegyzését, hogy a munka nem rendszeres levezetés gyümölcse, hanem inkább csak külsőleg összefüggő részek laza összeillesztése.

Az utóbbi állítás valódiságának fejtegetésébe nem bocsátkozom, hiszen kinek-kinek szabadságában áll munkám rendszeréről tetszése és meggyőződése szerint nyilatkozni. De a mi az előbbi állítást illeti, arra, mint a tényeknek meg nem felelőre, szabad legyen a következőket megjegyezmem.

Eltéekintve „A koronázás közjogi jelentőségé“-től — melyet szóban forgó tanulmányomba majdnem változatlanul illesztettem be, mely azonban 332 lapra terjedő művemből mindössze 43 lapot foglal el, tehát az egésznek csak mintegy $\frac{1}{8}$ részét teszi — egyetlen egy munkámat, vagy annak jelentős részét művembe be nem illesztettem, hanem az azokban foglaltakat csupán imitt-amott használtam föl.

Az állampolgárságról szóló értekezésemből szóban forgó művemben a 33. és 34. lapon 20. sort, a 67. és 68. lapon $1\frac{1}{2}$ lapot; „A felelősség elve a magyar alkotmányban“ című dolgozatomból a 78. lapon 7 sort, a 79. lapon 8 sort, a 91. lapon 9 sort, a 100—102. lapon $2\frac{1}{2}$ lapot, a 256. lapon $\frac{1}{2}$ lapot; a „Magyarország közjogi viszonya Ausztriához“ című munkámból a 117. lapon 8 sort, a 275. és 276. lapokon 1 lapot, a 277—284. lapokon 7 lapot, a 311—320. lapokon 9 lapot, a 330. lapon $\frac{1}{2}$ lapot — tehát összesen csak 24 lapot tesz ki az, a mit „A királyi méltóság“ című munkámban 400 lapnál többet tevő összes többi dolgozataim alapján írtam meg.

A második kifogása cikkkirónak említett művem ellen az, hogy az államformáknál nagyobbára Aristoteles tanához ragaszkodom, holott azt már Mohl merőben arithmetikusként és szerves gondolat nélkül valónak nevezte, s a modern államtudomány által mindenütt keresztülvitt szétválasztását a kormányhatalom-

nak az államhatalomtól, mely az államformák helyes structurájának alapja, teljesen mellőzöm.

Mindezekre — nem bocsátkozva bele annak a fejtegetésébe, hogy miért nem foglalkoztam művemben az államformák tanával bővebben — csak a következőket jegyzem meg:

először is Aristoteles három államformát különböztet meg, z. m. monarchiát, aristokrátiát és politeiát, valamint ezeknek elfajulásait; én ellenben említett munkámban az államformáknak csak két főfaját említem, ú. m. a monarchiát és a köztársaságot. Utóbbival bővebben egyáltalában nem foglalkozom, és csak a monarchiáknak különböző nemeiről szólok kissé tüzetesebben, mint-hogy arra tulajdonképeni tárgyam feldolgozásánál van szükségem.

Másodszor: Mohl tana az államformákról semmivel sem helyesebb, mint az enyém, legfeljebb jobban ki van fejtvé, és nem hogy világosságot terjesztett volna a tudományban, hanem csak zavart idézett elő, megkülönböztetvén patriarchalis, theokratikus, patrimonialis, classikus- és újkori jogállamot és despotiát, és így egyszerre ugyanazt a dolgot különböző szempontokból nézvén, az Aristoteles-féle felosztás könnyen megérthetésének előnyével sem bír.

Harmadszor: a modern államtudományban nem az államhatalomnak a kormányhatalomtól, hanem az államformának a kormányformától vagy alkotmányformától való szétválasztását iparkodnak keresztülvinni, így Bodin, Burgess és Concha is. Miképen lehessen az államhatalmat a kormányhatalomtól megkülönböztetni, mikor a kormány az államnak csak hatalmi szerve, és így hatalma okvetlenül az államé?

Továbbá téved czikkíró akkor is, a mikor azt hiszi, hogy hibás azon felfogásom, mely szerint „az angol *alkotmány* megtartotta örökletes és hatalmának Istentől származó önjogú jellegét még ma is, mert tudvalevő, hogy a korona jogai Angliában ma már alig terjednek tovább a parlament egyszeri feloszlatásánál.“

Ebben téved először azért, mert nem az angol alkotmányról, hanem az angol királyságról mondom, hogy megtartotta örökletes és Istentől származó önjogú jellegét. Téved másodszor azért, mert a királyi hatalom tartalma közt és származásának természete s jellege között nagy a különbség. Az angol királyság örökletes és Istentől származó jellegének bizonyítására elég-

séges Toddra hivatkoznom, a ki azt mondja, hogy angol felfogás szerint *a király Isten helytartója és szolgálja,*¹ *a kit tökéletesség és örökkévalóság jellemez, a ki meg nem hal soha.*² Azt hiszem, hogy angol írónak ilyen nyilatkozatai, melyekhez hasonlót többet is idézhetnék, elégséges támpontot szolgáltathattak arra, hogy az angol királyságot Istentől származtatott önjogú jellegűnek mondhaszam.

Különben is nem felel meg a valóságnak az, hogy az angol király hatalma ma már alig terjed tovább a parlament egyszeri felosztatásánál. Angol felfogás szerint a király hatalma ma is terjedelmes, praerogatívái ma is jelentősek, és nem jogi szabályok, hanem morális és ethikai elemek azok, melyek az idegen előtt az angol királyi hatalomkört oly csekélynek tüntetik fel, mint azt czikkíró látja.

Félreértésre adhat okot továbbá czikkírónak azon állítása, hogy a *pragmatica sanctio*t Deák és Salamon felfogása szerint értelmezem, mindazonáltal azok részére állok, a kik annak szerződési jellegével szemben annak alaptörvényi jellegét hangoztatják. Mert elhagyja annak megemlítését, hogy a *pragmatica sanctio*-ban két elemet különböztetek meg, ú. m. a trónöröklés kérdésének szabályozását, mely alaptörvényi jelleggel bír, és a kölcsönös védelem kimondását, mely nemzetközi szerződés jellegével bír a nemzet és az ausztriai uralkodóház között.

Azt állítja továbbá kritikusom, hogy tévedek a renuntiatióra nézve, mert a *renuntiatio* ténye által formailag a főherczegnők nem vesztik el trónöröklési igényeiket mindkét nembeli utódaikra nézve is, sőt *expresse* fentartják azt az előbb jogosult ágak kihalása esetére.

Igen örvidenék, ha kritikusom állítása felől okmányilag meg tudna győzni. Én csak arra szorítkozhattam, a mit a hivatalos lapban találtam (l. Budapesti Közlöny 1890. június 17. és június 18. szám). Itt pedig szembetűnő különbség van téve azon főherczegnő lemondása közt, a ki főherczeghez megy férjhez, és azé közt, a ki nem ausztriai főherczeghez megy férjhez. Az előbbinek lemondása a hivatalos lap közlése szerint csak az öt nemre, ágra és korra megelőzők javára szól, az utóbbié általában. A magyar trónöröklési jogra nézve tehát csak oly alak-

¹ A parlamenti kormányrendszer Angliában I. 310. l.

² U. o. I. 213. l.

ban tekinthetem a lemondást irányadónak, a mily alakban az nyilvánosságra van hozva hivatalos úton.

Téved kritikusom akkor is, a mikor azt mondja, hogy kétség fér azon állításomhoz, vajjon az 1867. évi X. t.-cz. az 1848. évi IV. t.-cz. 6. §-át abrogálta-e. Az 1867. évi X. t.-cz. első bekezdése világosan ezt mondja: „Az 1847/48. évi IV. t.-cz. 6. §-a következőkép módosíttatik“ stb. Ha a törvénynek ezen világos szavai nem foglalják magokban azt, hogy a módosított törvényszakasz helyébe az újabb lép, s a régi hatályát veszti, akkor mi célja volt a törvény módosításának?

Czikkiró indokolatlannak tartja a szentesítési és vetojog között általam felállított különbséget is, pedig a kettő közötti különbség nagyon is szembeszökő. De hogy az általam tett ezen megkülönböztetés világosságát összezavarhassa, azt imputálja nekem, hogy a szentesítés megtagadását a veto alkalmazásával azonosnak nem tartom. Tévedni méltóztatik. Tessék elolvasni szóban forgó munkám 249. lapjának 7—11. sorait, melyekben ez áll: „a veto abban áll, hogy a mely letárgyalt és szentesítés végett a király elébe terjesztett törvényjavaslatot a király azzal vet vissza, hogy azt nem szentesíti, az törvénynyé nem válhat.“ Tehát nem azt mondom, a mit a czikkiró állít, hanem a különbséget abba helyezem, hogy a szentesítés elmulasztása még nem foglalja magában a veto alkalmazását. Ez pedig egészen más. Azt azonban egyáltalában nem értem — a mit kritikusom ebből levezet — hogy t. i. a kettő között általam felállított különbség mennyiben üt rést azon az alapelven, hogy az alkotmányos törvényhozás a nemzet és király együttes akaratának találkozásából származik, valamint azt sem, hogy minő összefüggés van ezen kérdés és a király törvénykezdeményezési felségjoga között.

Igen sajnálom, hogy czikkiró nem találja kimerítőnek azt, a mit a kegyelmezési jogról írok. Ha a kegyelmezési jognak monographiáját írnám meg, bizonyára nem egy-pár sorral végeznék azzal. De hogy kritikusom azt a keveset is, a mit a kegyelmezési jogról írtam, mily felületesen olvasta el, azt mutatja az, hogy ezen szavaimban: „a kegyelem a büntetből származó magánjogi kötelezettségeket meg nem szünteti“, nem találta meg a választ arra: „vajjon kiterjed-e a kegyelem a kegyelmezés tárgyát képező ténnyel kapcsolatos kártérítési követelésekre is“.

Szememre veti továbbá kritikusom: hogy a békekötések

törvénybeiktatására nem tudok törvényes intézkedést s nem ismerem az 1681. évi 84. t.-cikket Őszintén megvalva, sajnos, de nem ismerem. Az 1681. évi törvényeknek csak 82 cikkét találtam a Corpus Jurisban. Ezzel e kérdéssel végezhetnék, de nem teszem, a 84. t.-cz. bizonyára sajtóhiba, s kritikusom a 4. cikket értette alatta. Én azonban ebből a törvényből sem tudom kimagyarázni, hogy abban az foglaltatnék, hogy a békekötések törvénybe iktatandók, pedig szerettem volna erre pozitív törvényt találni. Az 1681. évi 4. t.-cz. csak azt mondja, hogy a törökkel kötendő béke és minden magyar ügy a magyar tanácsal tárgyalassék és határozassék el. Azután így folytatódik: „Taliterque tractata, et conclusa; cum Regnicolis semper debito modo communicentur; ac puncta quoque ipsius pacis, solenniter per Comitatus publicentur“. Azután azt rendeli e törvény, hogy a török portára a császári követhoz magyar követ is adassék. Hát én ebben a törvényben sem találtam annak világos elrendelését, hogy a békék érvényességéhez azoknak törvénybeiktatása szükséges. és azért iparkodtam ezt nem törvényből, hanem alkotmányunk szelleméből levezetni.

Szememre veti végre kritikusom azt, hogy Budapest főváros fő- és székvárossá emeltetését csak 1892-től keltezem, holott már e század elején is a királyi összehívólevélben „in nostra metropoli budense“ kifejezéssel éltek. Igenis, az 1807. évi budai országgyűlés törvényeinek bevezetésében is e szavak olvashatók: „in Liberam Regiamque Metropolitanam Civitatem Nostram Budensen etc.“ és az előbeszédben is ily kifejezéssel találkozunk, de ez nem ok arra, hogy cikkirónak igazat adjak. Először, mert a „nostra“ nem a „metropolis“-ra hanem a „civitas“-ra vonatkozik; másodsor, mert a metropolis nem székváros, hanem főváros, a székváros pedig „residentia“. Harmadsor, mert az 1872. évi XXXVI. t.-cz., mely Budát és Pestet egyesíti, csak Budapest fővárosról szól, és épen így nevezik azt későbbi törvényeink is, ennélfogva a fő- és székváros csak 1892-től, a székes főváros pedig csak 1893-tól datálódik.

Ezzel kimerítve kritikusom részéről munkám ellen tett kifogásainak czáfolatát, nem folytatom tovább ellenvetéseimet, melyeket sajnálattal kellett felhoznom névtelen bírálóm ellen, pedig tudós névtelenünk tagadhatlanul kiváló szorgalmat és nemes ambícióit árult el ellenem írt kritikájában.

Dr. Ferdinandy Géza.

A SZABADAKARAT KÉRDÉSÉHEZ.

— Második és befejező közlemény. —

II.

Ennyit a problema történetirodalmából. A philosophia s a theologia története által felállított theoriák közül melyik mellett foglaljunk állást? Kövessük-e a deterministákat vagy az indeterministákat? A determinismus vagy az indeterminismus részén van-e az igazság, vagy pedig egyik részen sem?

Hogy e kérdésekre megfelelhessünk, a szabadakarat problemájának rendszeres-kritikai megvizsgálását kell előrebocsátanunk. Hogy azonban a problemának végérvényes megoldását nem adhatjuk, az e problemában foglalt nehézségekből első tekintetre is kitetszik. Hiszen vallási téren is *Ritschl*, a göttingai morál-theologus a vallásos függőség s a szabad önelhatározás antinomiájának megoldását «theologiai mesterkérdésnek» declarálta.

Az emberi szabadakarat problémája állandó és központi tárgya volt és lesz a philosophiai gondolkozásnak. A problemák problémája az, a melynek megoldását *Wagner* is «egy új Prometheustól várja, a kinek sikerülend az ég titkait ellesve, a nagy rejtély leplét föllebbenteni». Száz meg száz elvi jelentőségű kérdés és megoldhatlan talány merül itt fel. s a különböző nyelvhasználat az egyes fogalmak tárgyalá-